

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.33.13>

ІНСТИТУТ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЙОГО ОХОРОНИ

Коваленко Андрій Васильович,
orcid.org/0000-0001-9739-8219

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
права та кримінології
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький,
Україна)

Актуальність статті полягає в тому, що внутрішня неузгодженість нормативно-правового регулювання інституту прав і свобод дитини, крізь призму адміністративно-правового механізму його охорони, призводить до необхідності удосконалення відповідних норм законодавства України, розроблення ймовірних шляхів оптимізації його дії та подальшого планування діяльності цього інституту. Метою статті є аналіз проблемних питань поняття та сутності адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини. У статті автором на підставі позицій і думок вчених та дослідників, а також надання характеристики нормативно-правовим актам та окремим їх нормам в сфері охорони прав і свобод дитини крізь призму дії відповідного адміністративно-правового механізму було визначено низку теоретичних положень, що прямо чи опосередковано дозволять оптимізувати функціонування зазначеного правового та організаційного утворення, що в кінцевому результаті призведе до посилення охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина на території України загалом. Констатовано, що на період дії правового режиму воєнного стану на території України права і свободи дитини перебувають під неабиякою загрозою і протидія цим загрозам є найбільш пріоритетним аспектом державної політики. Пріоритетом правоохорони в даному векторі є залучення всіх необхідних організаційно-методичних та практичних ресурсів з метою унеможливлення порушення прав і свобод дитини на території України. При цьому, адміністративно-правова сутність такого механізму охорони полягає у тому, що екзистенційний зміст даних правовідносин формується на тлі взаємообумовленості прав і обов'язків громадянина та відповідної держави тобто конкретної дитини із певним соціальним утворенням. Зрозумілим є те, що зазначені правовідносини мають не лише адміністративно-правовий характер, а можуть поширюватися і на інші сфери соціального буття та охоплювати інші галузі права. Перспектива подальших досліджень, перш за все, полягає у необхідності визначення ролі та місця національної поліції України, як одного з основних правоохоронних органів в державі в механізмі адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини, а також уточнення функціонування відповідного механізму в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративний механізм, охорона, права дитини, адміністративно-правовий механізм прав дитини, охорона прав дитини.

THE INSTITUTE OF CHILDREN'S RIGHTS AND FREEDOMS THROUGH THE PRISM OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM OF ITS PROTECTION

Kovalenko Andrii Vasylovych,
orcid.org/0000-0001-9739-8219
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department
of Criminal Law and Criminology
(Donetsk State University of Internal
Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine)

The relevance of the article lies in the fact that the internal inconsistency of the normative-legal regulation of the institute of the rights and freedoms of the child, through the prism of the administrative-legal mechanism of its protection, leads to the need to improve the relevant norms of the legislation of Ukraine, develop probable ways to optimize its action and further plan the activities of this institute. The purpose of the article is to analyze the problematic issues of the concept and essence of the administrative-legal protection of the rights and freedoms of the child. In the article, the author, on the basis of the positions and opinions of scientists and researchers, as well as characterizing normative legal acts and their individual norms in the field of protection of the rights and freedoms of the child through the prism of the action of the relevant administrative and legal mechanism, identified a number of theoretical provisions that will directly or indirectly optimize the functioning of this legal and organizational entity, which will ultimately lead to strengthening the protection and protection of human rights and freedoms and freedoms and citizen on the territory of Ukraine as a whole. It is stated that for the period of the legal regime of martial law on the territory of Ukraine, the rights and freedoms of the child are under serious threat and countering these threats is the highest priority aspect of state policy. The priority of law enforcement in this vector is to attract all the necessary organizational, methodological and practical resources in order to prevent violations of the rights and freedoms of the child on the territory of Ukraine. At the same time, the administrative and legal essence of such a protection mechanism lies in the fact that the existential content of these legal relations is formed against the background of the interdependence of the rights and obligations of a citizen and the relevant state, that is, a specific child with a certain social formation. It is clear that these legal relations are not only of an administrative and legal nature, but can extend to other spheres of social existence and cover other branches of law. Prospect for further research, first of all, lies in the need to determine the role and place of the National Police of Ukraine as one of the main law enforcement agencies in the state in the mechanism of administrative and legal protection of the rights and freedoms of the child, as well as to clarify the functioning of the relevant mechanism in the conditions of the legal regime of martial law.

Key words: administrative law, administrative mechanism, protection, children's rights, administrative and legal mechanism of children's rights, protection of children's rights.

Актуальність тематики. Адміністративно-правова охорона прав і свобод дитини в Україні, особливо в період дії правового режиму воєнного стану є надзвичайно актуальним питанням та потребує ґрунтовного дослідження, як науковців і вчених, так і практиків та законодавця, що безпосередньо впливають на практику правозастосування згенерованих норм законодавства України. Особливої гостроти та актуальності набуває зазначена тематика в умовах масового порушення прав і свобод дитини на

території України, що зумовлено широкомасштабною збройною агресією російської федерації в результаті якої значна кількість українських дітей була нелегально вивезена за межі легітимних кордонів держави Україна та переховується на території рф.

Внутрішня неузгодженість нормативно-правового регулювання інституту прав і свобод дитини, крізь призму адміністративно-правового механізму його охорони, призводить до необхідності удосконалення відповідних норм законодавства України, розроблення ймовірних шляхів оптимізації його дії та подальшого планування діяльності цього інституту.

Об'єктом статті виступають суспільні відносини, в сфері забезпечення охорони прав і свобод дитини.

Метою статті є аналіз проблемних питань поняття та сутності адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини.

Виклад основного матеріалу статті. З метою якомога більш ефективного дослідження поняття та сутності адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини крізь призму норм адміністративного законодавства, на нашу думку, необхідним є визначення основних термінів і понять, що складають категоріальний апарат окресленого об'єкта та предмета дослідження.

Категорія правового статусу дитини порівняно недавно введена в науковий лексикон юриспруденції, що з формально юридичної сторони обумовлено, перш за все, ратифікацією більшістю країн світу Конвенції ООН про права дитини і внесенням відповідних змін до національних законодавств. У зарубіжних дослідженнях поняття правового статусу дитини нерідко розглядається здебільшого як етична і політична, ніж суто юридична, категорія, хоча при цьому йдеться все ж таки про права, обов'язки і відповідальність дитини [1]. Зміст правового статусу трактується, як складовий елемент правового становища, і включає тільки права і обов'язки особи, деколи з урахуванням законних її інтересів. Обмеженість такого уявлення про правовий рівень існування особистості уже давно піддавалася обґрунтованій критиці [2]. Приблизно на такій же позиції стоїть Я. М. Квітка, яка визначає правовий статус неповнолітнього громадянина як сукупність юридичних прав і обов'язків підлітка в суспільстві, реалізація яких забезпечується соціальними, економічними, правовими й організаційними гарантіями [3]. Відповідно, адміністративно-правова охорона правового статусу дитини в Україні, аналогічно, є комплексом нормативно-правових положень, що включені до низки відповідних актів законодавства України та встановлюють міру можливої та належної поведінки усіх членів соціуму у відповідному правовому просторі з метою забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Розбудова України як демократичної, соціальної та правової держави істотно піднесла роль і значення правоохоронної функції, яка набула властивостей однієї з центральних або пріоритетних функцій держави. Забезпечення правопорядку, приборкання будь-яких протиправних дій, захист прав і свобод людини покладаються на Національну поліцію та є невідкладним і першочерговим її завданням. Неухильне дотримання законності, гласність і відкритість у діяльності поліції може слугувати запорукою довіри населення до неї. Рівень довіри населення, відповідно до закону України «Про Національну поліцію», є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Виходячи з цього, значно підвищуються вимоги до сучасного поліцейського. Його освітній, загальнокультурний рівень, підготовка, здатність правильно й ефективно застосовувати свої знання – основні умови становлення поліцейського нової формації, який перш за все служить людині, захищаючи та охороняючи її права і свободи [4]. Слід зауважити, що Національна поліція України, як один із основних правоохоронних органів держави відіграє чималу роль

у адміністративно-правовій охороні прав і свобод дитини на території держави та за її межами, оскільки основний спектр правопорушень за який може настати юридична відповідальність віднесена до компетенції безпосередньо Національної поліції України та її структурних підрозділів в залежності від тяжкості та протиправної значущості вчиненого конкретною особою діяння.

За запропонованим Л. А. Ольховик визначенням правовий статус дитини – це заснована на правоздатності та дієздатності система суб'єктивних та інших прав та юридичних обов'язків, які неповнолітня особа може мати з моменту народження до виникнення повної дієздатності та набувати в процесі життя залежно від віку та стану психіки [5]. При цьому, охоронюваний законом інтерес – це прагнення до користування конкретним матеріальним та/ або нематеріальним благом, зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам [6]. Безпосередня взаємопов'язаність правоздатності та дієздатності в контексті дії правового статусу дитини, а також наявність такої категорії, як охоронюваний законом інтерес чітко співвідносяться під час реалізації охоронної функції в адміністративно-правових відносинах щодо прав і свобод дитини, проте, попри чітку нормативно регульованість, на нашу думку, все ще потребують суттєвого вдосконалення та комплексного опрацювання.

С. П. Коталейчуком запропоновано класифікацію прав дитини, але вона мало що дає для виявлення особливостей правового статусу дитини, для формування його як родового (спеціального) статусу. З метою усунення цієї прогалини у конструюванні правового статусу дитини автором запропоновано ввести наступну класифікацію прав дитини: загальнолюдські права і свободи особистості, адаптовані до особливого суб'єкта – дитини; ювенальні (спеціальні) права і свободи. Ці групи прав та свобод дитини у системі ювенального права складають субінститути правового статусу дитини. В їх складі перебувають як норми природного, так і позитивного права [7]. При цьому необхідно зазначити, що в залежності від теоретико-правового підходу до класифікації прав дитини, що необхідно охороняти, може бути доктринально замінено сутність і зміст поняття, як охорони так і захисту прав і свобод дитини у контексті реалізації правоохоронної функції держави відповідним уповноваженим органом державної влади.

Слід визнати, що правові категорії «охорона прав» та «захист прав» дійсно близькі за значенням. Крім того, у правоохоронній діяльності держави ці поняття тісно переплетені. Разом з тим вважаємо, що дані категорії слід розрізняти та розглядати окремо. Поняття «охорона прав» та «захист прав» слід розмежовувати, оскільки вони направлені на досягнення різних цілей та відрізняються способами використання. Охорона прав і свобод людини спрямована на попередження та недопущення порушень прав і свобод кожного учасника кримінального провадження. Захист прав здійснюється при порушенні прав, погрозі порушення, або при перешкоді їх здійсненню. Вказане означає, що не можна ототожнювати ці різнопланові категорії, оскільки «охорона прав» в юридичному сенсі означає статичний стан норм права, що спрямований безпосередньо на попередження порушень прав учасників кримінального провадження. Порушення цих прав веде до динамічного стану реалізації права на захист. Тобто до захисту прав громадяни вимушені звертатися лише тоді, коли порушені їх права чи інтереси, що охороняються законом [8]. Таким чином, необхідно звернути увагу на

те, що охорона права за її юридичним змістом є статичним поняттям та хоч і передбачає цілий комплекс активних дій з метою забезпечення відповідної функції держави, проте не пов'язана із правозахистом, де основною метою є відновлення того права, що було фактично порушено.

Узагальнення представлених різноманітних точок зору щодо структури та змісту правового статусу дитини та здійснений аналіз формальних джерел ювенального права України є підґрунтям наступної характеристики структури та змісту правового статусу дитини. Статусний характер таких характеристик становища особистості, як громадянство (без громадянство, поліпатризм) і правосуб'єктність не викликають сумніву, адже громадянство (без громадянство, поліпатризм) є юридичним фактом-станом, а правосуб'єктність неможливо «відірвати» від прав та обов'язків, передумовою яких вона виступає. Отже, правосуб'єктність є складовою частиною правового статусу дитини [9]. Безперечно слід зазначити, що в контексті дії адміністративно-правового механізму охорони прав і свобод дитини в Україні, зміст і сутність поняття та явища правосуб'єктності, як основного елементу такого правового статусу є невід'ємним. При цьому, інші структурні елементи адміністративно-правового статусу дитини чітко поширюються і на інші галузі права, оскільки адміністративно-правові відносини за своєю суттю є взаєминами між громадянином і державою.

Із наведеного убачається, що поняття «права» «свободи» і «законні інтереси» мають самостійне значення і водночас перебувають у логічному зв'язку. Законні інтереси можуть бути самостійним об'єктом захисту за умови, якщо не суперечать вимогам законодавства. Узагальнюючи вищевикладене, спробуємо запропонувати власне поняття «охорона прав, свобод та законних інтересів свідка», під яким розуміємо, сукупність процесуальних гарантій, які здійснюються стороною обвинувачення на підставі чинного законодавства для безперешкодної реалізації таким суб'єктом учасником кримінального провадження своїх суб'єктивних прав, у тому числі кримінальних процесуальних, а також законних інтересів у кримінальному провадженні, внаслідок порушення яких, настає відповідальність [10]. Зазначене чітко підкреслює вказану попередньо позицію про поширеність адміністративно-правового механізму охорони та захисту прав і свобод дитини на території України на інші галузі правовідносин, оскільки права дитини, як адміністративно-правова категорія, перш за все, гарантуються в захисті інструментами державного примусу, проте посягання на цей інститут може носити не лише адміністративно-правовий характер.

Україна, як і будь-яка інша демократична держава, дбає про своє майбутнє. Задля цього виявляються певні чинники, які створюють загрозу життю і нормальному розвитку дітей у сучасних умовах, визначаються шляхи їх подолання. Не меншою проблемою є захист прав дитини. Маються на увазі не лише специфічні права дітей, а й порушення невід'ємних прав людини, які є основою, головним стрижнем у регламентації основних прав та свобод усіх категорій людей: дітей, жінок, громадян, осіб без громадянства та ін [11]. Таким чином, надана характеристика інституту прав і свобод дитини в Україні крізь призму адміністративно-правового механізму його охорони набуває нових визначень та характеристик, оскільки приведення його в дію потребує залучення не лише комплексного нормативно-правового ресурсу, а й адміністративно-управлінських інструментів.

Висновки. Таким чином, у зазначеній статті на підставі позицій і думок вчених та дослідників, а також надання характеристики нормативно-правовим актам та окремим їх нормам в сфері охорони прав і свобод дитини крізь призму дії відповідного адміністративно-правового механізму було визначено низку теоретичних положень, що прямо чи опосередковано дозволять оптимізувати функціонування зазначеного правового та

організаційного утворення, що в кінцевому результаті призведе до посилення охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина на території України загалом.

Констатовано, що на період дії правового режиму воєнного стану на території України права і свободи дитини перебувають під неабиякою загрозою і протидія цим загрозам є найбільш пріоритетним аспектом державної політики. Пріоритетом правоохорони в даному векторі є залучення всіх необхідних організаційно-методичних та практичних ресурсів з метою унеможливлення порушення прав і свобод дитини на території України. При цьому, адміністративно-правова сутність такого механізму охорони полягає у тому, що екзистенційний зміст даних правовідносин формується на тлі взаємообумовленості прав і обов'язків громадянина та відповідної держави тобто конкретної дитини із певним соціальним утворенням. Зрозумілим є те, що зазначені правовідносини мають не лише адміністративно-правовий характер, а можуть поширюватися і на інші сфери соціального буття та охоплювати інші галузі права.

Перспектива подальших досліджень, перш за все, полягає у необхідності визначення ролі та місця національної поліції України, як одного з основних правоохоронних органів в державі в механізмі адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини, а також уточнення функціонування відповідного механізму в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. The Moral and Political Status of Children/ Ed. Archard D., Macleod C.M. *Unaversity of Victoria (Canada)*. 2002. 250 p.
2. Орзіх М. Ф. Особистість і право. Одеса: Юрид. літ-ра, 2005. С. 47.
3. Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/ Нац. акад. внутр. справ України. К., 2002. С. 45.
4. Дмитро Швець. Захист прав і свобод людини та громадянина – пріоритет діяльності Національної поліції України. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_10_2017/pdf/2.pdf
5. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03/ Харків: Ун-т внутр. справ. 2006. С. 4.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v018p710-04>
7. Юхта О. Г. Теоретико-правовий аналіз концептуального поняття «правовий статус дитини». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 71–76.
8. Паршак С. А. Механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження у контексті правозахисної функції держави. *Європейські перспективи*. 2014. № 7. С. 157–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_7_29
9. Крестовська Н.М. Ювенальний правовий статус. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії* / гол. ред. С.В. Ківалов. Одеса : Юридична література, 2009. Т. 8. С. 278–284.
10. Закревська Т.О., Щодо поняття охорони прав, свобод та законних інтересів свідка у кримінальному процесі. URL: http://www.lsej.org.ua/2-2_2020/17.pdf
11. Права і свободи неповнолітніх у системі прав і свобод громадян України. URL: <http://mego.info/матеріал/12-права-і-свободи-неповнолітніх-у-системі-прав-і-свобод-громадян-україни>